

ДЕРЖАВНА ЕТНОПОЛІТИКА І ПОЛІТИЧНА СУБ'ЄКТИВАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ

О.Лойко Л., 2006

Проаналізовано державну етнополітику, зокрема щодо громадських організацій національних меншин початку 90-х – середини 2000 рр. та її вплив на процес набуття національними меншинами рис суб'єктів політики суб'єктності національних меншин України, визначаються характерні ознаки цього процесу в останні 1,5 року.

In the report is analyzed the state ethno policy, particularly concerning public organizations of national minorities from the beginning 90-th till the middle 2000. It's influence on process of finding the features of subjects of a policy subjectivity of the national minorities of Ukraine. Determined prominent features of this process for the last 1,5 years.

Політична організація та політична система України знаходиться сьогодні на шляху змін, направленість та наслідки яких залежать зокрема й від політичної суб'єктивації національних меншин, які становлять 22,2 % населення сучасної України [14, с. 7].

Політична суб'єктивація національних меншин є процесом становлення їх суб'єктами політики через усвідомлення своїх прав та інтересів і створення механізмів їх представництва та реалізації. На тривалість цього процесу та його форми впливає чимало чинників, вирішальним з яких є державна етнонаціональна політика як сукупність послідовних рішень і дій органів влади з регулювання етнополітичної сфери суспільства, з забезпечення національних потреб громадян і етнічних спільнот.

Як свідчить аналіз, з кінця 80-х і до початку 2005 року в Україні провідну роль в реалізації політичних інтересів національних меншин відігравали створювані ними громадські організації, кількість яких сьогодні, за офіційними даними, становить понад 1300, у тому числі 45 із всеукраїнським статусом [13, с. 474–592].

Громадські організації національних меншин від самої появи та початку діяльності завжди мали підтримку з боку держави як організаційно-методичного, так і матеріального характеру.

Так, починаючи з 1991 року, хоча, на жаль, і з частими реорганізаціями, функціонує центральний уповноважений орган виконавчої влади – Державний комітет України у справах національностей та міграції, а також управління (відділи) у справах національностей та міграції в обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях.

У складі Держкомнацміграції – спеціальний підрозділ – відділ роботи з національно-культурними товариствами.

Саме Державний комітет України у справах національностей та міграції згідно з чинним законодавством є головним розпорядником бюджетних коштів, що виділяються на розвиток культур національних меншин.

Важливою функцією Держкомнацміграції є також аналіз виконання законів, указів, розпоряджень щодо підтримки діяльності громадських об'єднань національних меншин.

У переважній більшості областей, Києві та Севастополі органи влади та місцевого самоврядування завжди докладали значних зусиль для забезпечення задекларованих прав національних меншин, їх інтеграції в українське суспільство. І в цих питаннях влада активно співпрацювала з громадськими організаціями.

Фінансову підтримку діяльності громадських організацій із збереження та розвитку етнокультурної самобутності представників національних меншин України держава також надавала через Міністерство культури та мистецтв. У його складі було створено відповідний підрозділ – управління культури етносів України та української діаспори.

Держава визначала і пріоритети фінансування, залучаючи на договірних засадах громадські організації національних меншин до виконання загальнодержавних або регіональних програм етнокультурного розвитку.

У процесі захисту на державному рівні своєї етнокультурної специфіки національні меншини дедалі більшою мірою набували рис суб'єкта політики. Цьому сприяла і демократична законодавча база, створена на початку 90-х років ХХ ст., а також вступ України до Ради Європи з відповідними зобов'язаннями щодо

забезпечення прав національних меншин.

Політична суб'єктність національних меншин зростала і завдяки конструктивному діалогу громадських організацій національних меншин з органами виконавчої влади. Значною мірою цьому сприяла діяльність координаційно-консультативних рад представників громадських організацій національних меншин, створених при Президентові України, Міністерстві культури і мистецтв, Держкомнацміграції і обласних державних адміністраціях. Напрацьовані під час спільних засідань пропозиції враховувалися у ході прийняття практичних рішень на державному рівні з метою задоволення етнокультурних потреб національних меншин, забезпечення їх прав і свобод. У такий спосіб національні меншини впливали на політичне життя суспільства, проймалися загальнодержавними інтересами.

Хоча слід визнати, що налагодження діяльності дорадчих органів проходило суперечливо і врешті-решт не привело до розкриття закладеного в них суспільно-корисного потенціалу. Так, створення ради представників громадських об'єднань національних меншин України як дорадчого органу при Міністерстві України у справах національностей, міграції та культур передбачалось відповідним положенням про Міністерство, затвердженим Указом Президента України 26 листопада 1994 року. Подальші ж реорганізації Центрального уповноваженого органу виконавчої влади перешкодили початку її роботи. Відповідне Положення про Раду представників національних громадських організацій України при Державному комітеті України у справах національностей та міграції було прийнято 28 листопада 1996 року [6, с. 198].

Положення було згодом оновлене в 2001 році. Робота ж самої Ради стала більш-менш помітною лише з 2003 року, після того, як у березні головою Ради було обрано заступника голови Держкомнацміграції і одночасно президента Міжнародної асоціації грузинсько-українських культурних взаємозв'язків імені Давида Гурамшвілі – Рауля Чілачаву.

За роки незалежності України були випробувані й інші форми дорадчих інституцій за участю представників етнічних меншин. Зокрема Указом Президента від 24 лютого 1997 р. було створено Раду з питань мовної політики. До її складу входили й представники національних організацій: І. Левітас, А.Потапова, М. Товт (тоді – народний депутат, голова підкомісії комісії з міжнаціональних відносин), Р. Чубаров (як заступник голови ВР АРК). З метою підтримки культур етнічних меншин в Україні у 2002 р. при Міністерстві культури і мистецтв України створено Раду з питань національних меншин України та української діаспори.

Особливість ситуації, яка склалась із кримськими татарами, стала причиною утворення 18 травня 1999 р. Ради представників кримськотатарського народу при Президентові України. Положення про Раду було затверджено 7 квітня 2000 р. До її складу фактично майже в повному складі було включено невизнаний офіційно Меджліс кримськотатарського народу. Згідно з постановою Ради Міністрів Автономної Республіки Крим від 13 червня 2000 р. подібні ради організовані при районних державних адміністраціях.

Були випробувані й інші форми дорадчих інституцій за участю представників етнічних меншин. Зокрема Указом Президента від 24 лютого 1997 р. було створено Раду з питань мовної політики. До її складу увійшли, зокрема, деякі представники національних організацій: І. Левітас, А. Потапова, М. Товт (тоді – народний депутат, голова підкомісії комісії з міжнаціональних відносин), Р. Чубаров (як заступник голови ВР АРК). З метою підтримки культур етнічних меншин в Україні у 2002 р. при Міністерстві культури і мистецтв України створено Раду з питань національних меншин України та української діаспори.

Особливість ситуації, яка склалась із кримськими татарами, стала причиною утворення 18 травня 1999 р. Ради представників кримськотатарського народу при Президентові України. Положення про Раду було затверджено 7 квітня 2000 р. До її складу фактично майже в повному складі було включено невизнаний офіційно Меджліс кримськотатарського народу. Згідно з постановою Ради Міністрів Автономної Республіки Крим від 13 червня 2000 р. подібні ради організовані при районних державних адміністраціях.

Ініціатива представників національних громадських організацій та певна зацікавленість влади привели до утворення Ради представників громадських організацій національних меншин України при Президентові України. Її було створено Указом Президента України № 600/2000 від 19 квітня 2000 року. Положення затверджено 22 липня 2000 р. Першим головою Ради став колишній міністр у справах національностей, міграції та культур В. Євтух. З лютого 2002 до вересня 2003 року. Раду очолював І. Левітас, якого змінив голова Демократичної спілки угорців України народний депутат України І. Гайдош. Але за часів головування останнього рада взагалі ні разу не збиралася, а після президентських виборів 2004 р. і по цей час взагалі опинилась у невизначеному стані.

Сьогодні висуваються пропозиції щодо вдосконалення механізму консультацій національних організацій з державною владою. Зокрема пропонується розширити формат Ради при Президенті. Або функції такого органу могла б перебрати на себе Координаційна Рада з питань державної етнонаціональної політики при Кабінеті Міністрів України. До її складу слід включити не лише представників громадських організацій етнічних громад, а й заступників керівників Міністерства юстиції, Міністерства культури, Міністерства освіти, Міністерства закордонних справ, до повноважень яких віднесені питання, пов'язані з проблематикою міжнаціональних відносин і забезпечення прав національних меншин. Це був би дійсно якісно новий і результативніший рівень взаємодії між державними структурами і громадськими організаціями національних меншин.

Під час першого терміну президентства Л.Д. Кучми напрацьовувались різні форми контактів вищої влади з представниками національних меншин. Власне, поки організації національних меншин були менш помітні в політичному житті, такі форми були несистематичні. Відбулось дві зустрічі Президента з представниками громадських об'єднань національних меншин – 22 листопада 1995 р. та 24 лютого 1999 р.

Зокрема за результатами другої зустрічі Президент доручив центральним органам виконавчої влади ширше сприяти громадським організаціям національних меншин у висвітленні їхньої діяльності в ЗМІ, вишукувати фінансові та матеріальні можливості щодо сприяння діяльності громадських організацій національних меншин [6, с. 207].

Зацікавленість влади у допомозі етнічним спільнотам в їх становленні суб'єктами політики виявилась у проведенні у 1999 р. II Всеукраїнського конгресу національних товариств України, Всеукраїнської наради керівників громадських організацій національних меншин України у грудні 2002 року, Асамблеї національних меншин України у листопаді 2003 року.

Аналіз державної етнополітики свідчить, що для “спокійного” розвитку процесу набуття національними меншинами рис суб'єктів етнополітики є надзвичайно важливою сталістю функціонування системи органів влади, до компетенції яких належать питання етнонаціональної сфери суспільства.

Згідно з статтею 5 чинного закону України “Про національні меншини в Україні” “центральним органом державної виконавчої влади у сфері міжнаціональних відносин є Міністерство у справах національностей України”. Це міністерство, створене 26 квітня 1993 року до 1996 р. пройшло через низку структурних трансформацій. Зокрема, у 1994 році компетенцію міністерства було поширено на сферу релігії та церкви, що, крім усього іншого, призвело до зниження ефективності його роботи, і в кінцевому підсумку – до його ліквідації. Між іншим, серед завдань міністерства формулювалося і сприяння діяльності національно-культурних об'єднань громадян [16, с. 384–385].

У 1996 р. функції цього міністерства було передано спеціально створеному Держкомнацміграції. Згодом він був ліквідований, перетворившись на департамент Міністерства юстиції.

Відтворенню Державного комітету України у справах національностей та міграції 13 вересня 2001 р. не останньою чергою сприяло й зростання впливовості етнічних організацій. Тому, мабуть, не випадково, що серед завдань цього органу знову знаходимо: “...сприяє діяльності громадських організацій національних меншин в Україні та українців, які проживають за межами держави” [6, 192] (звернімо увагу, вже не “національно-культурних об'єднань”, а “громадських організацій національних меншин”).

Окремі експерти ліквідацію міністерства розглядають як порушення ст. 22 Конституції України, яка передбачає, що “...при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод” [3].

На їхню думку лише існування відповідного міністерства може гарантувати виконання в повному обсязі ратифікованої Європейської “Рамкової Конвенції про захист національних меншин” та закону України “Про національні меншини України” (насамперед щодо фінансування програм національно-культурного розвитку та ст. 16 цього закону, згідно з якою “...у державному бюджеті України передбачаються спеціальні асигнування для розвитку національних меншин”). Після ліквідації міністерства неодноразово лунали пропозиції щодо його відновлення. Так, відповідні пропозиції одноголосно ухвалювалися під час Всеукраїнської наради керівників національно-культурних товариств 17 грудня 2002 р.; під час засідання Ради представників громадських організацій національних меншин України при Президентові України 14 грудня 2002 р. Ця пропозиція знайшла також відображення у рекомендаціях спільного проекту Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин Рольфа Екеуса та Уповноваженого Верховною Радою України з прав людини Ніни Карпачової “Моніторинг дотримання прав національних меншин в Україні” від 13 грудня 2002 р. [19].

На початку 2005 р., фактично відразу по завершенні президентських виборів, доля Державного комітету України у справах національностей та міграції знову опинилася у невизначеному стані. Перепризначення на іншу посаду Голови Держкомітету Г. Москаля, а також заява Президента від 8 лютого 2005 р. про можливу ліквідацію в рамках адміністративної реформи близько 42 структур, що мають статус державних комітетів, викликали у представників національних громад та експертів велике занепокоєння. Зокрема, зі зверненням з приводу можливої ліквідації Держкомнацміграції до Президента України В. Ющенка, прем'єр-міністра Ю. Тимошенко та інших урядовців і народних депутатів звернулися громадські діячі та керівники громадських організацій національних меншин. 15 лютого за участю голови профільного комітету Верховної Ради Г. Удовенка, науковців, лідерів громадських організацій було проведено нараду з питань подальшого існування державного органу, що має здійснювати державну етнополітичну політику в Україні. У прийнятому зверненні наголошувалось, що важливість наявних проблем в етнополітичній сфері України не тільки ставить під сумнів доцільність ліквідації спеціалізованого органу управління нею, а й наполегливо вимагає його збереження з відновленням у статусі міністерства, що передбачено чинним законодавством. Серед негативних наслідків, які матиме такий крок, вказується як позбавлення держави можливості комплексного вирішення проблем етнополітики, так і відчуження етнічних меншин від влади, до чого може призвести паралельна ліквідація консультативної ради, що працює при Державному комітеті [18].

До питання негативних наслідків ліквідації Державного комітету у справах національностей та міграції була прикута увага Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин Рольфа Екеуса, який перебував в Україні з офіційним візитом у червні 2005 р. У листі, з яким до pana Р. Екеуса звернувся Державний комітет, спеціально наголошувалось, що "...ситуація, що склалася, викликала справедливе обурення національно-культурних товариств, провідних політологів, науковців, відомих політичних і громадських діячів України" [19].

Активну позицію щодо збереження Державного комітету у справах національностей та міграції зайняла Асоціація національно-культурних об'єднань України на чолі з народним депутатом України Олександром Фельдманом. Зокрема, за її ініціативи 17 серпня 2005 року у Лівадійському палаці-музеї (АРК) відбувся круглий стіл "Державна етнополітична політика в нових суспільних умовах: кримський вимір". Співорганізаторами заходу стали Асоціація НКО України та Рада Міністрів АРК. Було погоджено із Секретаріатом Президента України, що у роботі круглого столу безпосередньо візьме участь Президент. Але, на жаль цього не сталося, що викликало велике розчарування учасників – понад 200 представників центральних і регіональних органів державної влади, всеукраїнських громадських організацій національних меншин, редакторів ЗМІ національних меншин.

За підсумками обговорення перспектив і механізмів реалізації державної політики у сфері міжнаціональних відносин учасники круглого столу наголосили на необхідності негайного запровадження заходів щодо її удосконалення. На їхню думку це обов'язкова умова для закріплення позитивних зрушень, що відбулися у житті країни.

Існуючі проблеми, як сказано у підсумковому документі, зумовлені низкою причин:

по-перше, дуже повільно і не системно відбувається процес оновлення українського законодавства в сфері міжнаціональних відносин на основі сучасних європейських стандартів. Вже протягом декількох років не вдається затвердити на рівні Кабінету Міністрів України і Верховної Ради України Концепцію державної етнополітичної політики України – базовий політико-правовий акт, який визначає зміст і спрямованість державної політики у сфері міжнаціональних відносин. Не повністю відповідає новим реаліям суспільного життя країни та її міжнародним зобов'язанням і низка чинних законів. Найважливішими серед них є закон України "Про національні меншини України" та "Про мови в Українській РСР", прийнятий ще Верховною Радою УРСР в 1989 році. Істотними є проблеми із законодавчим забезпеченням прав осіб, депортованих за національною ознакою. Майже нічого не робиться з виконанням відповідних положень Плану дій Україна – ЄС, які стосуються забезпечення прав національних меншин;

по-друге, останні зміни в структурі центральних і регіональних органів виконавчої влади призвели до розбалансування єдиної державної вертикалі управління етнополітичними процесами. Це знайшло свій прояв в невизначеності статусу Державного комітету у справах національностей та міграції, ліквідації відповідних підрозділів в обласних державних адміністраціях та розподілом їх функцій по різних підрозділах. Доручення Президента України щодо збереження в структурах Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних,

Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій підрозділів у справах національностей не виконується в повному обсязі. Організаційні проблеми призводять до негативних наслідків фінансування заходів у галузі державної етнополітичної політики;

по-третє, виникла ситуація невизначеності у відносинах між державними структурами і громадськими організаціями етнічних спільнот України. Між тим, все більш актуальною стає потреба у запровадженні сучасних ефективно діючих форм участі громадських національно-культурних організацій України у розробці та реалізації державної етнополітичної політики [1].

Врешті-решт Держкомнацміграції був збережений. Його новим Головою у жовтні 2005 р. призначений Сергій Ярославович Рудик.

Але канали прямого контакту представників національних меншин з вищою українською владою сьогодні залишаються практично заблокованими, що не в найкращий спосіб може вплинути на форми політичної суб'єктності національних меншин.

Державна етнополітика орієнтувалася на найбільш критичні ситуації у сфері розвитку етнічних меншин. Наприклад, у 2002 році Кабінетом Міністрів України були затверджені Програма адаптації та інтеграції в українське суспільство депортованих кримських татар, а також осіб інших національностей, відродження і розвитку їх культури та освіти і Програма сприяння соціальному становленню та адаптації кримськотатарської молоді. З'явилися також Програма соціально-духовного відродження ромів України на період до 2006 р. та заходи державної підтримки збереження культурної спадщини кримських караїмів і кримчаків на період до 2005 р. Йдеться про те, що у зазначених етнічних груп, у яких за зміни політичного та соціального устрою держави були важкі стартові умови, досі є чимало нерозв'язаних соціокультурних проблем, що потребують поетапної реалізації. Планувалось, наприклад, надання соціальної допомоги молодим сільським ромам, відродження і розвиток традиційних ромських ремесел, навчання їх в загальноосвітніх школах, де навчаються ромські діти, комплексний благоустрій територій і житла ромських сімей, ремонт доріг та інших комунікацій у місцях компактного проживання ромського населення.

Проте, як з'ясувалося, зокрема, на парламентських слуханнях “Про сучасне становище ромів в Україні” у квітні 2005 р., насправді не все так добре, як здається. Голова комітету Верховної Ради з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин Геннадій Удовенко назвав згадану урядову Програму “сумнозвісною”, оскільки вона, як виявилось, не лише не була виконана, а й взагалі є так би мовити, віртуальною. Г. Удовенко зачитав уривок з офіційного листа Міністерства фінансів України до очолюваного ним Комітету від 21 березня 2005 р., де сказано: “Ні Закон, ні Постанова Кабінету Міністрів України про затвердження Програми соціально-духовного відродження ромів України на період до 2006 р. не приймалися, тому у Державному бюджеті України цільові кошти на виконання її заходів не передбачаються”. І це не кажучи про те, що Програму, як свідчать звернення ромських організацій, розробляли незважаючи на їхні пропозиції, не було проведено спільного обговорення проекту Програми, відсутній механізм її виконання і моніторингу [7, с. 12].

Державою сьогодні забезпечується виконання трьох програм для кримськотатарського населення:

1. Програма розселення та облаштування депортованих кримських татар та осіб інших національностей, які повернулися в Автономну Республіку Крим на постійне проживання, на період до 2005 р.

2. Програма адаптації та інтеграції в українське суспільство депортованих кримських татар, а також осіб інших національностей, відродження їх культури та освіти;

3. Програма сприяння соціальному становленню та адаптації кримськотатарської молоді на 2002-2005 рр.

За інформацією, що увійшла до Програми облаштування і соціально-культурного розвитку депортованих громадян в АРК, загальна сума витрат на облаштування депортованих у Криму за період з 1991 по 2003 рік становила близько 740 млн. грн. За цей час в Криму, за рахунок коштів бюджету вдалося забезпечити житлом 30 тис. осіб. Загалом 120 тис. кримських татар завершили будівництво власного житла або придбали житло самостійно. Разом з тим, у черзі на отримання квартири перебувають більше ніж 6 тисяч сімей, а 20 тисяч з тих, хто почав будівництво, невзможі його завершити за браком коштів. В наслідок цього, близько 100 тис. колишніх депортованих громадян досі не мають власного житла. Для вирішення цієї проблеми заплановано побудувати до 1,2 млн. м² житлової площі, в тому числі до 300 тис. м² – за рахунок коштів бюджету. З 300 селищ і мікрорайонів, в яких оселилися депортовані, 40 % не забезпечені водою і близько 8% досі не мають електроенергії. Рівень газифікації і наявності доріг з твердим покриттям не перевищує 5-7%. Складною

залишається проблема соціально-культурної адаптації репатріантів. За словами колишнього Голови Ради Міністрів АРК С. Куніцина, "...нам важко дається забезпечення підготовки кадрів для пріоритетних областей економіки, організація освіти національними мовами, видання підручників, функціонування національних засобів масової інформації". Серед репатріантів працездатного віку близько 40% не мають роботи, а 60% з працевлаштованих працюють не за спеціальністю. Одна з найскладніших проблем – забезпечення кримських татар землею. За даними Рескомзему Криму, з початку 1990-х років під індивідуальне житлове будівництво було надано понад 82 тис. земельних ділянок, загальною площею 8,6 тис. гектарів. Спеціальна комісія Ради Міністрів АРК знайшла можливість виділити кримським татарами додатково 418 гектарів під житлове будівництво. Проводиться повна інвентаризація земель Криму, проте роботу стримує відсутність фінансів (33 млн. грн.). У 2004 р. з коштів бюджету України на програму повернення і облаштування депортованих громадян виділено 40 млн. грн., з коштів бюджету Автономної республіки Крим – 10 млн. [3, с. 21].

Республіканський комітет у справах національностей і депортованих громадян АРК розробив програму "Про заходи щодо збереження культурної спадщини кримських караїмів і кримчаків на 2004 рік". Програмою передбачено розробка і створення у музеях Криму експозицій, присвячених караїмам і кримчакам; ремонт і реконструкція пам'ятників у місцях масового знищення кримчаків у 1941–42 рр. в Білогорське, Феодосії, Керчі; реставрація середньовічного кримчаківського кладовища в Білогорське; відновлення пам'ятних знаків на колишніх кримчацьких школах і культових будівлях. Планується видання історико-літературного альманаху "Кримчаки", російсько-кримчацького словника, підручника караїмської мови, книги "Військові традиції кримських караїмів" тощо.

Стабільність управлінських структур щодо розробки та реалізації державної етнополітики дуже важлива й для забезпечення наступності у прийнятті рішень на державному рівні. Показовою в цьому відношенні є ситуація з Концепцією державної етнополітики України. Її проект розроблявся Кабінетом Міністрів у 1999 р., але внаслідок чергових реорганізацій центрального державного органу з питань національних меншин зрештою випав з поточного порядку денного парламенту. Вдруге Кабінет Міністрів України схвалив проект закону України "Про концепцію державної етнополітики" 17 червня 2004 р. і передав його на розгляд до Верховної Ради України, але і цей розгляд затягується. Між тим, цей документ за своєю суттю може стати політико-правовою програмою спільної діяльності законодавчої та виконавчої влади на перспективу. Він може забезпечити системний підхід при проведенні державної політики у сфері міжнаціональних відносин, сформулювавши її базові принципи і стратегію здійснення.

Очевидно, без постійного і активного тиску національних організацій на владу результативність цієї політики виявляється вкрай низькою. І тому національні меншини знаходяться зараз на порозі подальшої самоорганізації та пошуку більш ефективних форм реалізації себе як активних суб'єктів етнополітики, їхньої взаємодії з владою як повноправних і повноважних інституцій громадянського суспільства.

На думку лідерів національно-культурних об'єднань, однією з перспективних форм співробітництва очолюваних ними організацій і державних структур може стати спільна розробка і реалізація цільових програм. Громадські організації національних меншин можуть виступати ініціаторами цих програм і партнерами в їх здійсненні. При цьому співробітництво може здійснюватись на підставі багатосторонніх і двосторонніх договорів між Держкомнацміграції (або іншими органами виконавчої влади, що реалізують державну етнополітичну політику – Міністерством культури і мистецтв, Міністерством освіти і науки тощо) і громадськими організаціями. Такі цільові програми можуть бути і міжвідомчими. У цьому випадку доцільно було б утворювати координаційні ради, відповідальні за їх реалізацію, за участю представників зацікавлених громадських організацій.

Кожен суб'єкт у цій етнополітичній сфері проводить свою політику, визначену певними ідеалами і інтересами тієї спільноти, яку він представляє. Сфера етнополітики постає в такий спосіб, як складний візерунок різноспрямованих векторів діяльності багатьох гравців різної сили, серед яких, звичайно, держава є чи не найсильнішим і найвизначальнішим, але не монополістом, а таким, що має зважати на дії як різноманітних неурядових інституцій всередині країни, так і політику міжнародних (як міждержавних, так і неурядових) організацій.

Власне, первинним суб'єктом етнополітики є сама етнічна спільнота, але така суб'єктність спочатку є латентною. Перетворення її на реальний суб'єкт політичних відносин ґрунтується на можливостях самовідтворення, однією з умов якого є, за словами В.Б.Євтуха, наявність конституційної наповненості меншин

– наявність у них інституцій (організацій культурного, політичного, соціального плану, засобів масової інформації, культурно-мистецьких, навчальних закладів, які готують кадри для етнічних меншин тощо), тобто тих структур, які сприяють зміцненню зв'язків усередині меншини й забезпечують їх життєдіяльність [5, 34].

В основу політизації етнічності, як зазначає відомий дослідник етнополітики Дж. Ротшильд, покладено продовження процесу етнічного ренесансу на якісно іншому, висошому рівні, є його четвертим рівнем (після символічного, культурного та структурного). Можна говорити про “етнополітичний ренесанс” як про процес відродження індивідуальної чи групової етнічної самосвідомості, піднесення політичної свідомості етнічних груп, їх вихід на арену політичного життя і перетворення із об'єктів на суб'єкти історії [9, с. 12–13].

Отже, політична суб'єктність – рух у напрямку реальної участі носіїв етнічної ідентичності у прийнятті політичних рішень є цілком природним процесом для поліетнічного суспільства. Але за умов неналежної уваги з боку влади питанням державної етнополітики цей процес може набувати негативних форм, таких як загострення конфліктних ситуацій, протистояння, силових методів впливу на владу тощо. Такі небезпеки, безумовно, не є невідворотними, – значною мірою (хоча й не повністю) їх реалізація або нереалізація залежить від мудрості державної етнополітики, – але ця мудрість, зокрема полягає і в тому, щоб ці небезпеки прораховувати і запобігати їм. А з цим останнім часом у нас існують проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Архів автора.*
2. *Вісник Держкомнацміграції України.* – 2002. – №1. – 104 с.
3. *Вісник етнополітики.* <http://www.ucipr.kiev.ua/>
4. *Державний комітет України у справах національностей та міграції / Бюлетень.* – 1999. – №3.
5. *Євтух В.Б. Етнополітика в Україні: правничий та культурологічний аспекти.* – К.: Фенікс, 1997. – 216с.
6. *Захист прав національних меншин в Україні: Збірник нормативно-правових актів.* – К.: Держкомнацміграції, АНКОУ, 2003. – 288 с.
7. *Збірник матеріалів за підсумками слухань “Про сучасне становище ромів в Україні / Ком. Верхов. Ради України з питань прав людини, нац. меншин і міжнац. відносин. Асоц. Нац.-культ. об-нь України // Ред.кол.: А.Т. Лата, Л.І. Лойко, П.Д. Овчаренко.* – К.: Етнос, 2005. – 128 с.
8. *Інформаційний бюлетень. Міністерство України у справах національностей, міграції та культів.* – 1995. – №1. – 123 с.
9. *Картунов О. Політизація етнічності: характер, умови, результати // Наукові записки: Збірник 6.* – К.: Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень, 1999. – 327 с.
10. *Картунов О. Вступ до етнополітології: Наук.-навч. посібник.* – К.: Ін-т етнополітики, управління та господарського права, 1999. – 300 с.
11. *Котигоренко В.О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт.* – К.: Світогляд, 2004. – 722 с.
12. *Лісничук О. Групи інтересів в етнополітичному процесі: спроба інтерпретації // Наукові записки: Збірник.* – К.: Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень, 1999. – Вип. 6.
13. *Лойко Л.І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність: Монографія.* – К., 2005 – 634 с.
14. *Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року.* – К.: 2003. – 245 с.
15. *Нікітюк В.О. Статус етнонаціональних меншин (порівняльний аспект).* – К.: Естет, 1996. – 186 с.
16. *Рябошапка Л. Правове становище національних меншин в Україні (1917-2000): Монографія.* – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 484с.
17. *Форум націй / Газета Конгресу національних громад України.* – 2003. – №10/17 (жовтень).
18. *Форум націй / Газета Конгресу національних громад України.* – 2005. – № 2/339 (лютий).
19. *Форум націй / Газета Конгресу національних громад України.* – 2005. – № 6/37 (червень).

ЗМІСТ